

La mare

Maksim Gorki

Traducció de Josep M. Güell amb revisió d'Arnau Barios

Pròleg de Núria Bendicho Giró

PRIMERA PART

I

La sirena de la fàbrica vibrava i braolava cada dia sobre el raval obrer, enmig de l'aire fumat i oliós. Obedients a la crida, uns homes sorruts, que no havien tingut temps de refrescar els músculs amb el son, sortien de les petites cases grises com escarabats esporuguits. Dins la freda penombra, anaven pel carrer de terra cap a les altes gàbies de pedra de la fàbrica, que els esperava amb indiferent aplom i que il·luminava el fang del camí amb desenes d'ulls quadrats i greixosos. El fang xipollejava sota els peus. Sonaven exclamacions enrogallades de veus mig adormides, un reneç irat i groller tallava l'aire al temps que altres sorolls volaven a l'encontre de la gent: la remor feixuga de les màquines i el remuc del vapor. Unes altes xemeneies negres sorgien severes i sinistres per damunt del raval com bastons gruixuts.

Al vespre, quan el sol es ponía i els seus raigs vermells lluien cansats sobre els vidres de les cases, la fàbrica expellia la gent de les seves entranyes de pedra com escòria sobrera, i altre cop els carrers s'omplien d'obriers amb les cares negres, ensutjats, que escampaven per l'aire l'apegalosa fortor de l'oli de màquina i mostraven la llüïssor d'unes dents afamades. Ara, les veus sonaven animades i fins i tot alegres: per avui s'havia acabat aquell treball de forçats, el sopar i el descans els esperaven a casa.

La fàbrica s'havia engolit el dia, les màquines havien xuclat dels músculs dels obrers tantes forces com havien necessitat. El dia havia estat esborrat de la vida sense deixar empremta, l'home havia fet un pas més cap a la tomba, però veia prop, davant seu, el plaer del descans, l'alegria de la taverna plena de fum. I estava content.

Els dies de festa dormien fins a les deu. Després, les persones serioses i casades es mudaven amb la millor roba i anaven a missa tot fent retrets al jovent per la indiferència que mostrava envers l'església. Tornaven del temple a casa, menjaven empanades, i altre cop se n'anaven a dormir fins al vespre.

El cansament acumulat any rere any els havia fet perdre la gana, i per tal de poder menjar bevien molt, i el vodka els encetava l'estómac amb llagues doloroses.

Al vespre passejaven mandrosament pels carrers; el qui tenia xancles¹ se'ls posava per sec que estigués el carrer, i el qui tenia paraigua el prenia per molt que brillés el sol.

Quan trobaven algú, parlaven de la fàbrica, de les màquines, es planyien dels tècnics, i en fi, parlaven i pensaven només sobre allò que estava relacionat amb la feina. Dins l'ensopida monotonia dels dies, a penes hi centellejaven les guspises aïllades d'alguna idea, maldestra i impotent. En tornar a casa es barallaven amb la dona i sovint li pegaven sense estalviar els punys. Els joves passaven les hores a la taverna o bé organitzaven vetllades a casa de l'un o de l'altre, tocaven l'acordió, cantaven cançons lletges i indecents, ballaven, cridaven paraulotes i bevien. Esgotats pel treball, els homes s'embriagaven ràpidament, i els naixia al pit una irritació incomprendible i morbosa que exigia expansió. Els

1 Calçat de goma o de feltre que es posava damunt de les sabates per protegir-les del fang, la neu, la pluja... (*N. del t.*)

homes s'agafaven aferrissadament a tota possibilitat de descarregar aquella sensació inquietant, i per foteses, es llançaven els uns sobre els altres amb un acarnissament de fera. Es produïen baralles sagnants. De vegades s'acabaven amb ferides terribles, algun cop amb l'homicidi.

En el tracte entre persones hi havia més que res un sentiment de rancúnia sempre a l'aguait, i era tan inveterat com l'incurable cansament dels músculs. Els homes naixien amb aquesta malaltia de l'ànima que havien heretat dels pares i que, com una ombra negra, els acompanyava fins a la tomba i els induïa, en el curs de la vida, a cometre un seguit d'accions repugnants en la seva inútil crueltat.

Els dies de festa, els joves tornaven a casa molt avançada la nit, amb la roba estripada, plens de pols i de fang, amb la cara macada, malignament ufans dels cops que havien caigut sobre els companys; o bé es presentaven humiliats, amb la ira i les llàgrimes de l'ofensa rebuda, embriacs i miserables, desgraciats i repulsius. De vegades eren els pares o les mares els qui portaven el jove a casa. L'anaven a cercar allà on podien, vora una tanca del carrer, a les tavernes, i el trobaven borratxo fins a la insensibilitat; l'insultaven amb les pitjors paraules, li ventaven cops de puny al cos, tou i diluït pel vodka, i després, amb més o menys cura, el posaven al llit per a despertar-lo l'endemà a punta de dia, quan l'irat bramul de la sirena fluïa per l'aire com un rierol fosc.

Insultaven i pegaven els fills amb mà dura, però l'embriaguesa i les baralles del jovent eren un fenomen ben legítim als ulls dels vells: quan ells eren joves també bevien i es barallaven, i els pares i les mares també els estomacaven. La vida sempre havia estat de la mateixa manera: fluïa pausada, lenta, qui sap cap a on, com un tèrbol torrent d'anys i anys, i tota ella estava lligada per l'antic costum tenaç de

pensar i fer les mateixes coses cada dia. Ningú no sentia el desig d'intentar canviar-la.

De tant en tant es presentaven al raval forasters vinguts no se sabia d'on. Al principi atreïen l'atenció pel simple fet de ser forasters; després despertaven un lleuger i superficial interès pel que contaven dels llocs on havien treballat; finalment, la novetat s'esborrava, la gent s'hi acostumava i els forasters deixaven de ser-ho. El que contaven feia comprendre una cosa: la vida de l'obrer era igual a tot arreu. I si era així, per què n'havien de parlar?

De vegades, però, alguns d'ells deien coses mai no oïdes al raval. No hi discutien, però tots escoltaven aquelles coses estranyes amb desconfiança. Aquests parlaments despertaven una irritació cega en alguns; en altres una vaga inquietud, i en altres, en fi, una lleugera ombra d'esperança en quelcom boirós. Aquests darrers es llançaven encara més a la beguda per tal de treure's de sobre aquella angoixa molesta i inútil.

Quan notaven en una persona alguna característica fora del corrent, els del raval no ho oblidaven durant molt de temps i la tractaven amb un temor inconscient. Semblava com si tinguessin por que aquella persona no aboqués a la vida alguna cosa que en destruís el curs correcte i avorrit, curs que, si era feixuc, almenys era tranquil. Els homes s'havien acostumat al fet que la vida els oprimís sempre amb la mateixa força, i com que no esperaven cap canvi per a millorar, consideraven que els canvis no podien fer altra cosa que augmentar l'opressió.

Els del raval evitaven en silenci la companyia de la gent que parlava un llenguatge nou. Aleshores, els forasters desapareixien, se n'anaven a alguna altra banda, o bé, si es quedaven a la fàbrica i no sabien fondre's completament amb la massa uniforme dels del raval, vivien a part...

Després de seguir aquesta mena de vida una cinquantena d'anys, els homes morien.

II

Així vivia també el serraller Mikhaïl Vlàssov, pelut, esquerp, d'ulls diminuts. Per sota les espesses celles, aquells ulls miraven amb suspicàcia, amb maligna ironia. Era el millor serraller de la fàbrica i l'home més forçut del raval; plantava cara als superiors grollerament i per això guanyava pocs diners; cada festa estomacava algú, i ningú no l'estimava, el temien. També havien provat de vèncer-lo, però inútilment. Quan en Vlàssov veia que algú se li tirava a sobre, agafava una pedra, una post o un tros de ferro, eixamplava considerablement les cames i esperava en silenci el contrincant. La seva cara coberta de barba negra des dels ulls fins al coll i els seus braços peluts inspiraven terror a tothom. Temien especialment els seus ulls, menuts, penetrants, uns ulls que travessaven les persones com broques d'acer. Tots els qui topaven amb aquella mirada sentien al seu davant la presència d'una força salvatge, inaccessible al temor i disposada a batre sense pietat.

—Au, aparta't, desgraciat! —deia sordament. Entre els espessos pèls, centellejaven sobre el seu rostre unes dents grosses i grogues. La gent s'apartava i l'insultava amb un reneç poruc que sonava com un udol.

—Desgraciat! —exclamava concisament quan els altres se n'anaven. Als seus ulls, hi brillava una burla fina com un punxó. Després, amb el cap recte, desafiador, els seguia i els provocava:

—Ep, qui vol morir?

Ningú no volia.

Parlava poc, i «desgraciat» era la seva paraula preferida. Amb aquesta paraula anomenava els superiors de la fàbrica i la policia, amb aquesta paraula es dirigia a la dona.

—Tu, desgraciada, que no ho veus, que se m'han estripat els pantalons!

Quan el seu fill Pàvel tenia catorze anys, un dia en Vlàssov volgué arrossegar-lo pels cabells. En Pàvel, però, agafà un martell gros i declarà breument:

—No em toquis...

—Què? —preguntà el pare avançant cap a l'alta i fina figura del fill com una ombra sobre un bedoll.

—Prou! —feu en Pàvel—. No ho consentiré més...

I brandà el martell.

El pare se'l mirà, amagà els braços peluts darrere l'esquena i manifestà amb un somriure:

—D'acord...

Després, sospirà profundament i afegí:

—I que n'ets de desgraciat...

Poc temps després, va dir a la dona:

—De diners no me'n demanis més, que et mantingui en Pàvel...

—I tu penses beure-te'ls tots? —tingué la gosadia de preguntar ella.

—No n'has de fer res, desgraciada! Em buscaré una amant...

D'amant no se'n buscà cap, però d'aquell dia ençà —quasi dos anys, fins a la seva mort— feu com si el fill no existís, i no li dirigí paraula.

Tenia un gos tan gros i pelut com ell mateix. Cada dia l'acompanyava a la fàbrica, i cada vespre l'esperava al portal. Els dies de festa, en Vlàssov recorria les tavernes. Caminava en silenci i, com si estigués cercant algú, esgarrapava amb els ulls la cara de la gent. El gos el seguia tot el dia amb la cua,

grossa i sumptuosa, tota abaixada. Quan tornava a casa, begut, es posava a sopar i donava menjar al gos amb el seu propi plat. Mai no li pegava ni l'escridassava, però tampoc mai no l'amanyagava. Després de sopar, si la dona no aconseguia recollir taula a temps, ell ho tirava tot per terra, col·locava al seu davant una ampolla de vodka i, recolzat d'esquena a la paret, la boca ben oberta i els ulls closos, udolava una cançó amb una veu sorda que feia venir tristesa. Aquells sons malenciosos i desagradables s'embolicaven amb els bigotis; fent-se caure les molles de pa que hi havien quedat, el serraller s'alliava els pèls de la barba i dels mostatxos amb els seus dits gruixuts i tornava a cantar. Les paraules de la cançó eren allargassades i quasi incomprendibles; la melodia recordava l'udol hivernal dels llops. Cantava mentre hi havia vodka a la ampolla. Després es deixava caure de costat sobre el banc o reposava el cap a la taula. I així dormia fins que tocava la sirena. El gos jeia al seu costat.

Va morir de trencadura. Tot ennegrit, es rebolcà pel llit uns cinc dies, tancant els ulls amb força i cruixint de dents. De vegades deia a la dona:

—Dona'm arsènic, emmetzina'm...

El metge manà que li posessin un pegat, però afegí que era indispensable practicar una operació i que calia portar el malalt a l'hospital aquell dia mateix.

—Ves-te'n al diable! Per morir no necessito ningú! Desgraciat! —roncà en Mikhaïl.

Quan el metge fou fora i la dona, amb llàgrimes als ulls, provà de convèncer el malalt que consentís a l'operació, ell clogué el puny, l'amenaçà i declarà:

—Si em poso bo, les passaràs morades!

Morí al matí, en el moment que la sirena cridava la gent al treball. Jeia al taüt amb la boca oberta, però tenia les celles

arrufades com si estigués enfadat. A l'enterrament hi anà la dona, el fill, el gos, en Danila Vessovsikov –vell embriac i lladre, expulsat de la fàbrica– i alguns indignats del raval. La dona plorà calladament, però no gaire; en Pàvel no plorà. En trobar el fèretre pel carrer, els del raval es deturaven, se senyaven i deien els uns als altres:

—Noi, la Pelagueia deu estar ben contenta que se li hagi mort...

Alguns corregien:

—No s'ha mort, l'ha dinyat...

Quan van enterrar el taüt, la gent se n'anà; el gos, però, no es va moure, va asseure's sobre la terra remoguda i estigué llarga estona ensumant la tomba. Al cap d'uns quants dies, algú el va matar...

III

Un parell de setmanes després de la mort del pare, un diumenge, en Pàvel Vlássov arribà a casa molt begut. Passà tentativejant cap al racó davanter² de la cambra, clavà un cop de puny a la taula com feia el pare i cridà a la mare:

—El sopar!

La mare se li apropà, s'assegué al seu costat, l'abraçà i li agafà el cap per posar-se'l sobre el pit. Ell, amb la mà estintolada a l'espalla de la mare, es resistia i cridava:

—De pressa, mare!

2 *L'isbà* russa constava generalment d'una sala única dividida, de vegades, per uns envans prims que en molts casos no arribaven al sostre. Un dels racons d'aquesta sala, el racó principal o racó de preferència, era el destinat al cap de la casa, al pare. Les icones que adornaven l'*isbà* eren igualment col·locades a l'esmentat racó, i allí es dirigien les oracions de tots els estadants. El cap de casa ocupava tradicionalment aquell lloc i no el cedia més que a visitants i hostes distingits. (*N. del t.*)